

Tranens *Grus grus* bestandsudvikling i Danmark 1990-2006

JESPER TOFFT

(With a summary in English: *The population of Common Crane Grus grus in Denmark, 1990-2006*)

Indledning

I det følgende fremlægges en beskrivelse af Tranens *Grus grus* bestandsudvikling i Danmark for perioden 1990-2006. Den baserer sig især på en undersøgelse i regi af Dansk Ornitologisk Forenings arbejdsgruppe for truede og sjældne ynglefugle (DATSY), som påbegyndtes i 1998 og som ventes at løbe til og med 2008 (Grell et al. 2004).

I løbet af undersøgelsesperioden er der sket en voldsom ekspansion af den danske tranebestand. Mens der de forudgående mere end 30 år kun havde været et meget begrænset antal ynglepar, voksede bestanden i årene 1990-2006 fra 4-5 par til ca 60 par. Bag disse tal ligger både en markant bestandsstigning i artens traditionelle yngleområder i Nordjylland og en spredning til andre landsdele (Tofft 1999, 2002).

I denne forbindelse skal der lyde en stor tak til alle, som har rapporteret om ynglefund til DOFs undersøgelser i perioden (Atlas-projektet 1993-96 og DATSY 1998-2006). En særlig tak skal rettes til Terje Seidenfaden, Niels Odder Jensen og Jørgen Peter Kjeldsen, som alle har fungeret som kontaktpersoner i DATSY-projektet, og således indsamlet mange oplysninger, lederen af DATSY-projektet, Michael Grell, som på mangfoldige måder har støttet undersøgelsen, samt Timme Nyegaard, som lavede kortene til artiklen. Jens Jørgen Andersen, Palle Rasmussen og Kåre Kristiansen takkes for kommentarer til manuskriptet. Endelig skal der lyde en helt særlig tak

til tranespecialisten Dr Wolfgang Mewes, Mecklenburg-Vorpommern, Tyskland, for talrige fælles ekskursioner, samtaler, litteraturhenvisninger m.m.

Materiale og metoder

Nærværende oversigt er primært baseret på den citerede litteratur samt på de oplysninger, der er tilgået DATSY. Derudover kan det være på sin plads her at præcisere de kriterier, der er anvendt ved vurderingen af de rapporterede traneforekomster, specielt hvornår der er tale om et "par med territorium". Det er selvfølgelig ikke noget problem, hvis der konstateres rede, æg eller unger, men for ikke-ynglende fugle, og fugle i områder der kun besøges få gange i løbet af sæsonen, kan det være svært at fastslå status. Og trods sin størrelse kan Tranen føre en forbavsende skjult levevis i yngletiden.

Fra og med ynglesæsonen 2006 er der i DATSY-regi udarbejdet en særlig monitoringsplan, som beskriver artens ynglebiologi m.m. samt giver gode råd til hvordan man undersøger yngleforekomster af Trane (jf. www.dof.dk/datsy). De her opstillede minimumskriterier for hvornår en forekomst kan opfattes som et "ynglepar" er følgende:

- parret skal ankomme tidligt på foråret (marts) og fra ankomsten markere territorium med duet-skrig etc.

- parret skal opholde sig fast i og ved territoriet fra marts til mindst omkring 1. september
- parret skal hævde territorium og jage andre Traner væk fra territoriet i yngletiden.

Tranens forekomst som ynglefugl før 1990

Tranen beskrives historisk som havende været en udbredt ynglefugl i Danmark frem til begyndelsen af 1800-tallet (Løppenthin 1967). Imidlertid er kvinderne meget få og ufuldstændige frem til midten af 1800-tallet, hvor de første samlede beskrivelser af danske fugles forekomst kom frem. Så reelt er vores viden om forekomsten før 1850 meget lille. Omkring 1850 regnes Tranen for uddød som ynglefugl. Men med tanke på artens levevis med ynglehabitat i bl.a. store uvejsomme moser, og på datidens begrænsede ornitologiske aktivitet og mobilitet, kan man udmærket forestille sig, at der har været et begrænset antal ynglepar også efter 1850 (Kjærboelling 1852, sammenfattet af Løppenthin 1967).

Selv om der foreligger forskellige beskrivelser af sandsynligt (og måske af sikkert) ynglende Traner i nordjyske moser i 1930erne og 1940erne (f.eks. Møller 1978), regnes 1952 normalt som året, der indledte den genindvandring, som har fundet sted siden (Jensen 1952, Løppenthin 1967, Dybbro 1976, Grell 1998). Det år blev der fundet en traneunge i Råbjerg Mose i Vendsyssel, og fotos af den blev endog vist i Billedbladet (nr 40, 1952). Imidlertid burde man måske granske yngleoplysninger fra før 1950 noget nærmere med henblik på at få et så korrekt billede af Tranens genindvandring som muligt.

Fra 1950erne og frem til omkring 1989 var forekomsten begrænset til klitheder i Thy, Råbjerg Mose syd for Skagen, og Lille Vildmose i Himmerland, med periodevist ustabile forekomster på maksimalt 3-4 par tilsammen. Herudover er angivet yderligere nogle unavngivne ynglepladser i Thy, som nok har været meget uregelmæssigt besat (Hald-Mortensen 1972, Dybbro 1976, Sørensens 1995, Grell 1998).

Bestandsudviklingen 1990-2006

Bestandens ekspansion efter 1990 er dokumenteret i tilknytning til DOFs atlaskortlægning af samtlige danske ynglefugle i årene 1993-96 (Grell 1998). I 1990 blev der overraskende gjort et ynglefund på Bornholm, hvilket formentlig må ses som en aflægger af den meget store bestand i det østlige

Tyskland. Fra 1993 har der været to, og fra 1997 tre par på øen. I 1993 begyndte et par at yngle på Læsø, samtidig med at flere nye par blev fundet på det nordjyske fastland. I 1997 kunne man konstatere ca 6 par i Nordjylland (foruden Læsø). Fra 1997 blev der – fjernet fra de øvrige kendte ynglelokaliteter – fundet et ynglepar i Husted Mose i det sydlige Midtjylland. Landsbestanden i 1997 lå således på ca 11 kendte par (Grell 1998, Tofft 1999).

DATSY-undersøgelsen

Indsamlingen af data om ynglende Traner blev systematiseret fra og med ynglesæsonen 1998. Modsat tidligere blev det nu et mål at få indsamlet flest mulige oplysninger om yngleforholdene, herunder ynglehabitater, reder, ungeproduktion etc. Med deltagelse af en lang række amatørornitologer samt ansatte ved statskovene og andre fuglekyn-dige blev der indsamlet flest mulige oplysninger om bestandsudvikling og ynglebiologi (data om yngleforholdene vil blive bearbejdet særskilt (Tofft in press)). Ved opgørelsen af bestandsstørrelsen (antal ynglepar) i denne artikel er ovenstående kriterier så vidt muligt anvendt til at fastslå status af tilstedeværende fugle.

Fig. 1-4 illustrerer rent geografisk udviklingen på landsplan, fra før bestandsstigningen begyndte (1988) og frem til 2005, hvor den sidste nøjagtige optælling blev foretaget. I 2006 var dækningen i flere landsdele noget ringere.

Nedenfor beskrives Tranens bestandsudvikling i årene 1998-2006 for de enkelte landsdele. Se også Tabel 1.

Nordjylland

Vendsyssel. Generelt er materialet ikke helt fyldestgørende, især pga. af lav ornitologisk aktivitet på ynglelokaliteterne, som tilmed er vanskeligt over-skuelige. Især er der ret få oplysninger om yngle-succes. De to ynglepar i 1998 fandtes i det mere eller mindre sammenhængende område mellem Ålbæk og Bindslev syd for Skagen, som rummer lokaliteter som Råbjerg Sø og Mose, samt Tryn, Måstrup, Vågholt, Tolshave og Lodskovvad moser. Bestanden i det område steg til ca 5 par i 2005. Fra 2001 har nye par etableret sig i klithedeområderne ved de nord for beliggende lokaliteter Mile-søerne og Sandmilen/Hulsig Hede. I 2004 blev et ynglepar første gang konstateret oppe på Skagens Gren ("Reservatet"). Store Vildmose/Grishøj Krat vest for Brønderslev har været besat siden 2002, men ellers ligger tyngdepunktet for Tranen i Vendsyssel mellem Skagen og Frederikshavn.

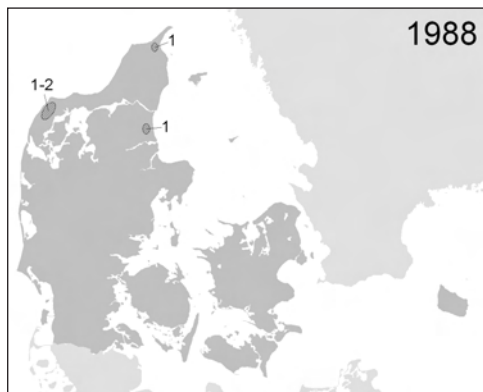

Fig. 1. Tranepar i Danmark, 1988.
Crane pairs in Denmark, 1988.

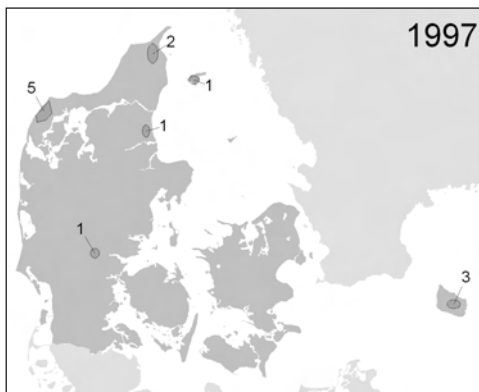

Fig. 2. Tranepar i Danmark, 1997.
Crane pairs in Denmark, 1997.

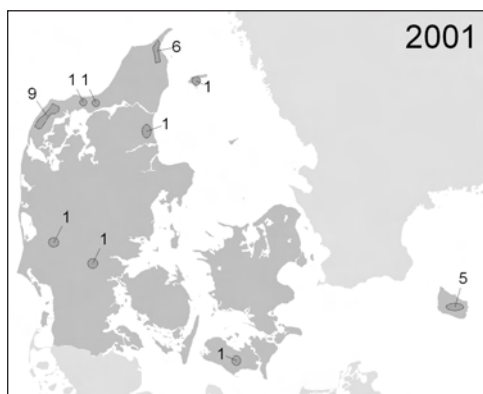

Fig. 3. Tranepar i Danmark, 2001.
Crane pairs in Denmark, 2001.

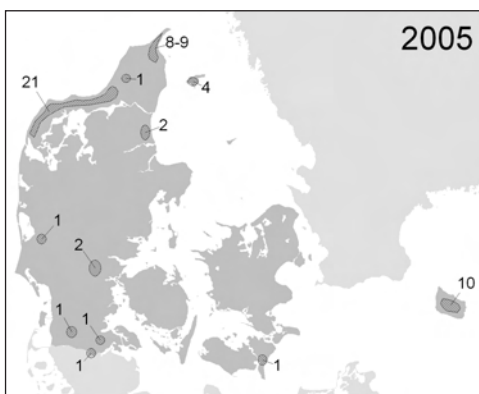

Fig. 4. Tranepar i Danmark, 2005.
Crane pairs in Denmark, 2005.

Vester Hanherred. Siden 1999 har der været 1-2 par i et område med hede og plantage ved Klim øst for Vejlerne. I 2001 begyndte Tranen at yngle i Vejlerne, som modsat de indtil da benyttede nordjyske ynglepladser er en næringsrig habitat. I 2005 var bestanden i Vejlerne vokset til 3 par, alle i de Østlige Vejler (Bygholm og Selbjerg). Fra 2004 er Tranen endvidere konstateret som ynglefugl i det militære område ved Tranum længere mod øst.

Thy. Datamaterialet fra Thy er langt mere fyldestgørende end det tilsvarende fra Vendsyssel, hvilket primært skyldes, at de fleste tranepar yngler på statsejede arealer. Her foretager statskovvæsenet regelmæssige optællinger, og resultaterne er stillet til rådighed for denne undersøgelse (Linnet 2001, J.J. Andersen pers. medd.). I 1998 var bestanden på klithederne i Thy fordelt med 3 par i Hanst-

holmreservatet og 2 par på den ca 12 km længere mod syd beliggende Ålvand Klithede. Fra 2002 begyndte Tranen også at indtage de sydligere beliggende klitheder Lodbjerg og Lyngby-Stenbjerg. I 2002 blev det første par øst for Hanstholm fundet ved Vullum, og siden er ynglende Traner registreret mod øst til Hjørdemål og Tømmerby Kær nær Vejlerne. I 2006 var hele klithedeområdet fra det sydlige Thy til Tømmerby besat med ynglende Traner, og bestanden kunne opgøres til 21-22 par, heraf 6 i Hanstholmreservatet og 6 ved Ålvand Klithede.

Læsø. Det første par blev konstateret i 1993, og i 2002-03 er 2-3 par rapporteret. I 2005 er i alt meldt om 4 par. For 2006 er oplysningerne ufuldstændige, men der er set to par med hver én unge. Ynglelokaliteterne angives dels som hedemoseområdet

Kærene midt på øen, dels som øerne Hornfiskrøn og Kringelrøn syd for selve Læsø.

Himmerland. En tilsvarende stigning i antallet af ynglende Traner som i de andre dele af Nordjylland har ikke fundet sted. Lille Vildmose er eneste kendte yngleområde, og den har været kendt som yngleområde siden 1950'erne. Der er alle årene, bortset fra 2006, konstateret et par i Toft Mose, og fra omkring 2003 er der også fundet et par nord herfor, i Portlandsmose/Paraplymose ved Høstemark.

Vestjylland

På en i forhold til de øvrige tranelokaliteter isoleret hede sydvest for Tarm (Lønborg Hede) er der rapporteret et territoriehævdende par i årene 2000-2002 og igen i 2005. Der er endnu ikke konstateret sikker ynglesucces på lokaliteten, som er vanskeligt overskuelig.

Sydlig Midtjylland

Lige som det er sket på Læsø og Bornholm dukkede et pionér-par op et uventet sted, nemlig i Husted Mose og Nørremose vest for Skærsø, et moseområde på grænsen mellem de tidligere Ribe og Vejle amter. Det blev første gang konstateret i 1997, hvor et par fik to unger i Husted Mose. Fra 2003 er yderligere et par rapporteret, således at der var et par i hver af de to moser. Desværre foreligger der ikke helt fyldestgørende oplysninger fra området for 2005-06.

Sønderjylland

Efter at der gennem adskillige år var set Traner i Frøslev-Jardelund Mose på grænsen mellem Danmark og Tyskland, blev der i 2002 for første gang noteret et territoriehævdende par i mosen. Parret har haft ynglesucces i årene 2003, 2005 og 2006. Nye par er desuden dukket op ved Hostrup Sø og siden Kongens Mose, Tinglev Mose, moser ved Lindet Skov, samt Sølsted Mose. I 2006 var bestanden på 5 kendte par; det år var Tinglev Mose og Hostrup Sø ikke besat.

Lolland-Falster

Med den nære beliggenhed til det tranerige østlige Tyskland, og med erfaringen fra Bornholm, var det ikke overraskende, at Traner skulle slå sig ned på Lolland-Falster. Et par forsøgte sig ved Maribosøerne i årene 1999-2002, men tilsyneladende uden at få unger, og dette er et af de ret få tilfælde inden for undersøgelsesperioden, hvor et par har

Foto: Christian A. Jensen.

forladt et område igen. Mere held havde et par ved Bøtø Nor på Falster, som har været kendt siden 2004, men først havde ynglesucces i 2005.

Bornholm

På Bornholm har der udviklet sig en Tranebestand med tilsvarende stor tæthed som i de to nordjyske kerneområder (Thy og nordligste Vendsyssel). Det første par slog sig i 1990 ned i sumpområdet Ølene i det store skovområde Almindingen midt på øen. I 1993 var der 2 par på øen, og i 1997 3 par (Grell 1998, Tofft 1999). I 2001 blev 5 par rapporteret, og i 2006 er der optalt 12-14. Langt de fleste har slået sig ned i mindre skovmoser i og ved Almindingen, foruden Ølene bl.a. Svinemose, Bastemose, Vallensgårds Mose, Åsedammene og Døvredal. Siden 2003 er der også konstateret par uden for Almindingen, bl.a. ved Rutsker Højlyng og Rø Plantage.

Sammenfatning af bestandsudviklingen i Danmark

Fra omkring 1990 er der sket en ganske voldsom ekspansion af ynglebetsanden af Traner i Danmark, hvilket står i markant kontrast til de forudgående mange års stilstand på et meget lavt niveau. Udviklingen er kendetegnet ved to paral-

Tabel 1. Bestandsudvikling for Trane (antal ynglepar) 1998-2006, fordelt på landsdele.
Number of Crane pairs in Denmark per year and region.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Vendsyssel	2	3	2-3	5	7	7-8	6-9	8-10	8-10
Læsø	1	1	1	1	1-2	3	2	4	2-4
Hanherred		1	1	2	2	4	3-5	4	4-5
Thy	5	6	6	9	8	12	15-17	23	22
Himmerland	1	1	1	1	2	2	1-2	2	1
Vestjylland			1	1	1			1	?
Midtjylland	1	1	1	1	1	2	2	1-2	1-2
Sønderjylland					1	2	3	3-4	5
Lolland-Falster		1	1	1	1		1	1	1
Bornholm	3	3	4	5	6	9	7-10	10-13	12-14
I alt	13	17	18-19	26	30-31	41-42	40-51	57-64	56-64

lelt løbende processer: dels har nye par etableret sig på egnede lokaliteter tæt ved allerede besatte områder, dels har enkelte pionér-par slået sig ned i hidtil tranetomme områder, hvor der efterhånden er opstået nye "kolonier" på samme måde som i de gammelkendte yngleområder. Den samlede bestand voksede fra 13 par i 1998 til ca 60 par i 2006 (Tabel 1), hvilket svarer til en årlig vækst i bestanden på 21%. Med den stigende bestand ses samtidig en stadig større usikkerhed omkring den præcise bestandsstørrelse, så tallene nogle år har måttet baseres på et kvalificeret skøn. For 2006 er der således data på 48-51 sikre par, men da der mangler oplysninger fra en del traditionelt besatte yngleområder, vurderes den reelle bestand at have ligget mellem 56 og 64 par.

Bestandsforhold i vore nabolande

Fremgangen for Tranen er ikke kun et dansk fænomen. Også i vore nabolande mod syd har der været markante fremgange (Prange et al. 1999, Tofft 2000). I 2005 er bestanden i Tyskland vurderet til ca 5500 par (Prange 2006), heraf 80% i de østtyske delstater Mecklenburg-Vorpommern og Brandenburg, og i de sydvestlige dele af Tyskland mangler Tranen helt. Stedvist er der tale om store tætheder, i Mecklenburg-Vorpommern huser et område med et areal på ca 2/3 af Jyllands således ca 2700 par. I Slesvig-Holsten yngler nu (2006) ca 230 par, hvoraf langt de fleste er koncentreret til Lauenburg, som er mindre end Djursland. For Tyskland som helhed har den årlige bestandsstigning de sidste 10 år ligget på 8-12 %, men den antages at ville falde i de kommende år, efterhånden som bestandstætheden vokser (Prange 2006). Tranen er traditionsbundet,

og som vi har set det i Danmark, slår de fleste nye par sig ned i områder der allerede huser Traner. Derfor sker udvidelsen mod syd og vest i Tyskland også relativt langsomt. I det nordligste Slesvig-Holsten, som støder op til Danmark, er der åbenbart kun få egnede yngleområder, idet det nordligste tyske par yngler ved Tetenhusen 45 km fra grænsen (Reichle 2005). Det må dog antages, at de sønderjyske ynglefugle er indvandret fra den tyske bestand. Det sydligste jyske par yngler i Frøslev-Jardelund Mose, som ligger lige på landegrænsen. To par i Holland må være indvandret fra det vestlige Niedersachsen (Prange 2006).

Bestanden i de nordiske lande anses for stabil, dog er der dog også konstateret fremgang i det sydlige Sverige (Mewes et al. 1999). Sverige menes at huse mellem 12 000 og 13 000 par, og i Norge ligger niveauet på omkring 1000 par.

Diskussion

Det vides ikke hvilke faktorer der holdt den danske tranebestand nede på et meget lavt niveau op til slutningen af 1980'erne, eller hvad der fik den at vokse derefter. Den tyske fremgang er forklaret med ændrede overvintringsstrategier, bedre fødeforhold i vinterkvarteret og – lokalt – forbedrede yngle muligheder som følge af naturgenopretning (Mewes 1996, Mewes et al. 1999). I de sidste 20-30 år er flere og flere Traner begyndt at overvintre i Frankrig (i vinteren 2005-06 ca 50 000 fugle). Disse fugle undgår den mere farlige tur over Pyrenæerne til den Iberiske Halvø. En stigende dyrkning af især majs og hvede i vinterkvartererne har givet Tranerne bedre fødemuligheder, og tilsammen har dette ført til højere ungfugleoverlevelse. Endvidere

er der oprettet flere beskyttelsesområder til de overvintrende Traner i Frankrig og Spanien. Nogle steder foregår der fodring (Lundin 2005).

Tranebestanden i Nordjylland kan være grundlagt af skandinaviske fugle, i hvert fald er der visse ligheder i biotopvalget, og da bestanden etablerede sig i 1950'erne, var den tyske bestand meget lav. De bornholmske fugle er formodentlig indvandret fra det østlige Tyskland eller Polen, måske også fra Sydsvrige. De sønderjyske fugle er efter al sandsynlighed indvandret fra Slesvig-Holsten, idet bestanden fra 2002 til 2006 er steget fra 1 til 5 par, uden at lokalt producerede unger var indblandet (de ældste er fra 2003). Væksten i den danske tranebestand efter etableringen kan dog i høj grad være sket i kraft af bestandens egen ungeproduktion (Tofft in press).

Der er ingen grund til at tro at bestandstilvæksten vil ophøre foreløbig. Der synes at være plads til mange flere Traner allerede med de nuværende naturforhold, og med en forventet øget naturgenopretning af både større moseområder og af småmoser i statskovene, vil der blive skabt yderligere muligheder. Med en årlig vækst som den nuværende (21% pr år) vil der i 2015 være over 300 par i Danmark, og i 2025 over 2000 par. I takt med ynglebestandens vækst vil vi se flere samle- og overnatningspladser, hvor de lokale Traner samles i sensommeren og efteråret.

Summary

The population of Common Crane *Grus grus* in Denmark, 1990-2006

The Common Crane was reestablished as a breeding bird in Denmark in 1952, after it had been absent for 100 years. However, the population remained at an extremely low level until around 1990, 3-4 pairs or less, all of them in northern Jutland. The first pair outside that region was recorded in 1990 at the Baltic island of Bornholm, where numbers had grown to 12-14 pairs in 2006. During the same period the population in northern Jutland started to increase and disperse to new localities, including the island of Læsø (1993). In 1997 a total of 11 pairs were known in Denmark, including one in a new region, south-central Jutland. The first pair at Lolland-Falster was recorded in 2001, and the following year a pair was established in southernmost Jutland, probably an off-shoot from the German population in Schleswig-Holstein. In 2006 there were c. 60 pairs in Denmark, 5 of them in southern Jutland. The population growth and colonization of new regions was probably initiated by immigrants from nearby, thriving populations, at least in Germany, where the increasing Crane numbers have been related to improved feeding conditions and protection in the winter quarters.

Referencer

- Dybbro, T. 1976: De danske ynglefugles udbredelse. – Dansk Ornitologisk Forening, København.
- Grell, M.B. 1998: Fuglenes Danmark. – Dansk Ornitologisk Forening og Gads Forlag, København.
- Grell, M.B., H. Heldbjerg, B. Rasmussen, M. Stabell, J. Tofft & T. Vikstrøm 2004: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2003. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 98: 45-100.
- Hald-Mortensen, P. 1972: Tranen – vor største fugl i Norden. – Naturens Verden 55: 128-135.
- Jensen, L. Lyneborg 1952: Tranen (*Grus g. grus* (L.)) atter ynglefugl i Danmark. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 46: 129-136.
- Linnet, A. 2001: Status for ynglebestandene af Trane *Grus grus*, Hjejle *Pluvialis apricaria*, Tinksmed *Tringa glareola* samt lidt om andre hede-fuglearter i Thy og på Mors. – Naturnyt 30: 187-196.
- Lundin, G. 2005: Cranes – when, where and why. – Sveriges Ornitologiska Förening, Stockholm.
- Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. – Odense Universitetsforlag, Odense.
- Mewes, W. 1996: Bestandsentwicklung, Verbreitung und Siedlungsdichte des Kranichs in Deutschland. – Vogelwelt 117: 103-109.
- Mewes, W., G. Nowald & H. Prange 1999: Kraniche – Mythen, Forschung, Fakten. – Deutsche Lufthansa und G. Braun Buchverlag, Karlsruhe.
- Møller, A.P. (red.) 1978: Nordjylland fugle – deres yngleudbredelse og trækkforhold. – Scandinavian Science Press, Klampenborg.
- Prange, H. 2006: Kranichbrut, Zug und Rast 2005/06. – Martin-Luther-Universität Wittenberg & AG Kranichschutz Deutschland, Halle/Saale.
- Prange, H., G. Nowald & W. Mewes (red.) 1999: Proceedings 3rd European Crane Workshop, Stralsund 11-14 Oct. 1996. – Kranichschutz Deutschland & Martin-Luther-Universität Wittenberg, Halle/Saale.
- Reichle, S. 2005: Kranich. Pp. 37-39 i Jagd und Artenschutz, Jahresbericht 2005. – Ministerium f. Landwirtschaft, Umwelt und ländliche Räume des Landes Schleswig-Holstein, Kiel.
- Sørensen, U.G. 1995: Truede og sjældne danske ynglefugle 1976-1991. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 89: 1-48.
- Tofft, J. 1999: Der Kranich *Grus grus* als Brutvogel in Dänemark. – Vogelwelt 120: 275-279.
- Tofft, J. 2000: Tranen på succeskurs - især i Vesteuropa. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 94: 145-148.
- Tofft, J. 2002: Tranen breder sig til hele landet. – Fugle i Felten 8(3): 3-5.
- Tofft, J. in press: Tranens *Grus grus* yngleforhold og ynglebiologi i Danmark, 1998-2006. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr.

Antaget 15. juli 2007

Jesper Tofft (ravnhøj@12move.dk)
Ravnhøjvej 5, Bovrup
6200 Åbenrå